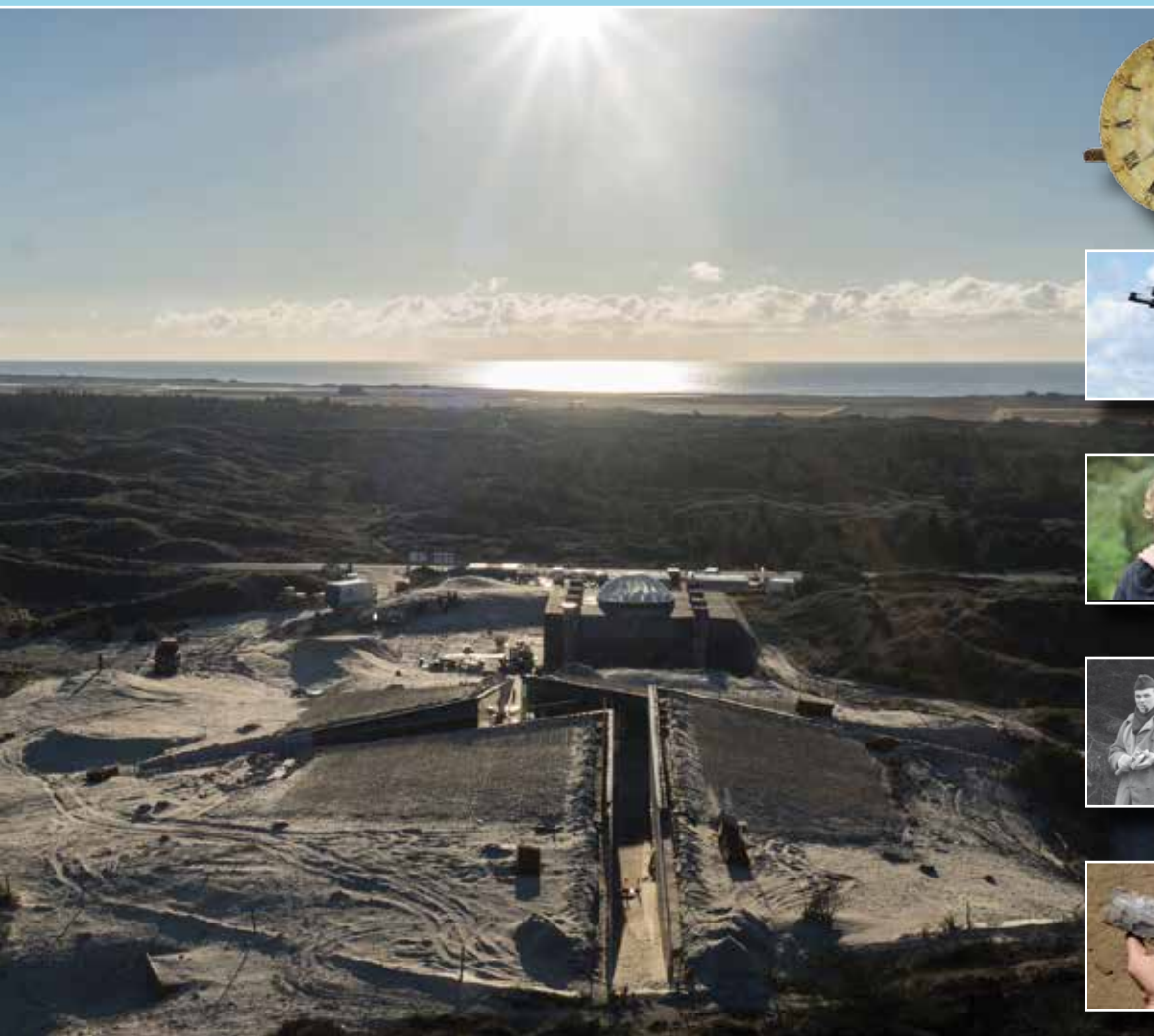

opdatering

Årbog for Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum

2016

opdatering

Årbog for Vardemuseerne &
Ringkøbing-Skjern Museum 2016

opdatering
Årbog for Vardemueerne
& Ringkøbing-Skjern Museum 2016

© Forfatterne, Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum 2017

Redaktion: Christian Ringskou og Tine Lorange

Korrektur: Harriet Ludvigsen

Grafisk tilrettelæggelse: Tine Lorange

Fotos og illustrationer: med mindre andet er angivet
ved de enkelte fotos og illustrationer tilhører
billedmaterialet i denne bog Vardemuseerne,
Ringkøbing-Skjern Museum eller Arkæologi Vestjylland

Alle kort, Danmarks Højdemodel og
ortofotos: ©Geodatastyrelsen

Skrift: Myriad Pro

Papir: 130g Silk

Omslag: 250g Arktika

Tryk: Strandbygaard Grafisk A/S, Skjern

ISBN 978-87-89834-96-2

ISSN 1903-9581

Kære Læser!

At udgive en årbog medfører en lang række rutiner og gentagelser. Først skriver de venlige redaktører til de potentielle skribenter og beder om forslag til artikler. Det får ofte mange til at love at skrive. Så beder de tålmodige redaktører om artiklerne. Og de rykker for dem. Dernæst skriver de flittige skribenter, og der kommer en ordentlig bunke artikler, der kræver mere eller mindre redaktion af de travle redaktører. Nogle af artiklerne kommer endog til den aftalte tid. Så rykker de let stressede redaktører for de artikler, der var lovet men ikke afleveret. Og pludselig – få minutter før deadline – er der 25 artikler og mere end 200 siders spændende læsestof. Den sidste del opleves hvert år som et mirakel både af de glade redaktører og af alle os andre.

Mellem to årbøger ligger selvfølgelig et helt års arbejde på museerne. Med udgravninger og udstillinger; med forskning og formidling; med arkivstudier, magasinstudier, feltstudier, registreringer og kasseringer. Med vedligeholdelse af bygninger, ombygning, nybygning og med administration og bogholderi. Med udvikling af nye undervisnings-tilbud og afvikling af velafprøvede. Med nye metoder i feltet, med at lære nyt udstyr at kende og med at svare på bunker af spørgsmål fra interesserede borgere.

Og det er i virkeligheden det, der er det mirakuløse: Mellem alt dette arbejde, får de to museers engagerede medarbejdere hvert år tid til at skrive om nogle af alle de

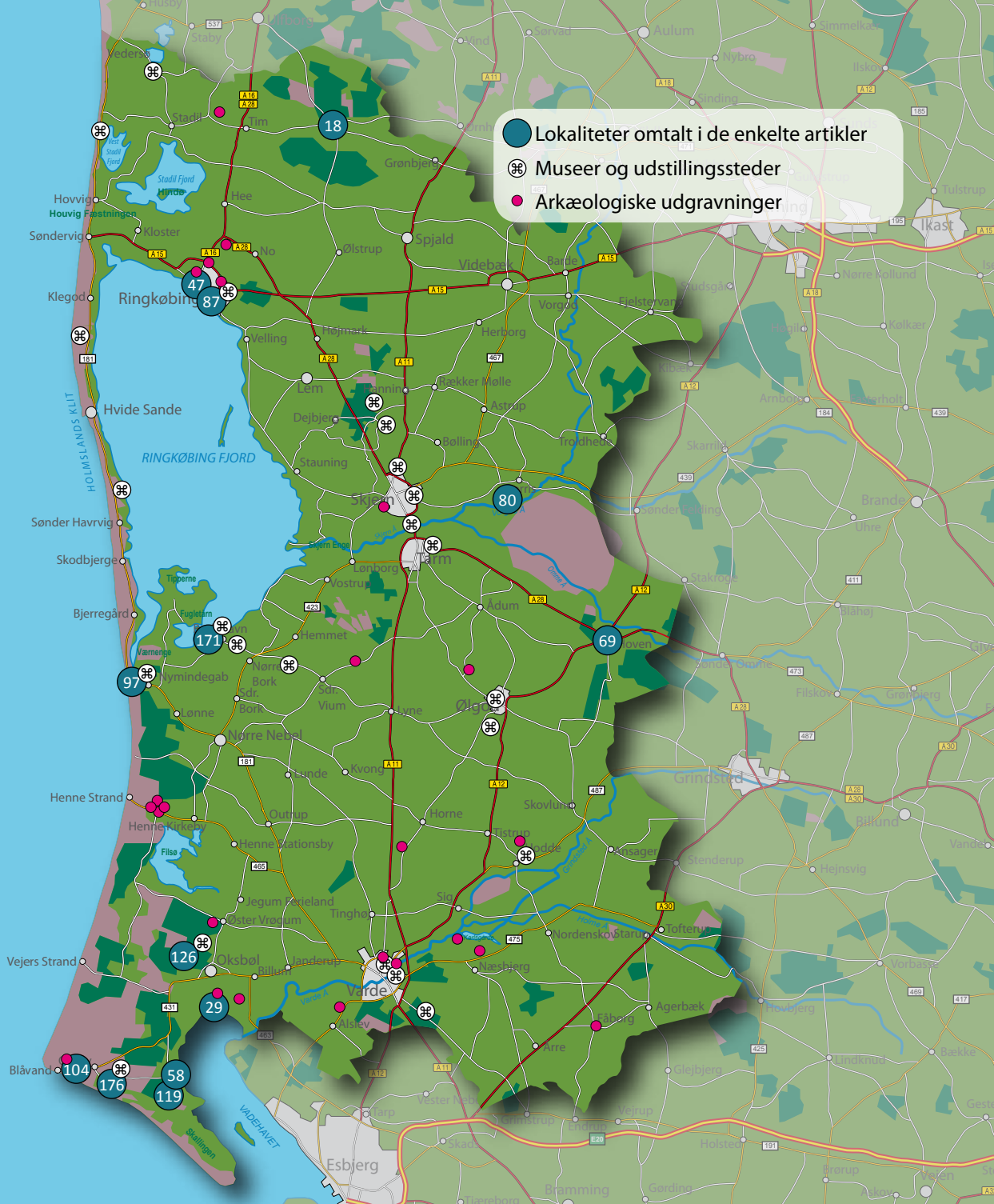
ting, de går og arbejder med. Og nogle af disse artikler er altså blevet til denne årbog.

Tak til Niels Windfeld Lund og Peder Gammeltoft for jeres bidrag til vores årbog. Tak til dygtige praktikanter, der kronede korte men værdifulde ansættelser med artikler. Tak til de mange medarbejdere på museerne, til de mange frivillige og til medlemmerne af museumsforeningerne for Jeres store arbejde og engagement: Det er det, mindst lige så meget som vore udstillinger og samlinger, der gør vores to museer til noget særligt. Tak til skribenterne for at have omformet noget af alt dette arbejde til gode, oplysende og inspirerende artikler. Tak til de hårdtarbejdende redaktører, der med en jernhånd i en fløjlshandske styrer os sikkert i havn med endnu en se- og læseværdig bog. Og endelig tak til Jer læsere for at købe og læse bogen. Det er jo i høj grad for Jeres skyld, vi tager rutinen én gang til. Men også fordi vi kan lide det.

God læselyst

Kim Clausen og Claus Kjeld Jensen

P.S. Museet for Varde By og Omegn har ved årsskiftet 2016/2017 ændret navn til Vardemuseerne, da museet fusionerede med NaturKulturVarde. Selvom artiklerne således vedrører arbejde, der er lavet under museets gamle navn udgives årbogen under det nye. Så alt er trods alt ikke ved det gamle...

- Lokalteter omtalt i de enkelte artikler
- Museer og udstillingssteder
- Arkæologiske udgravninger

Indhold

- 6** Museumsforeningernes årsberetninger
- 16** Årets gang i ArkVest
Af Lene B. Frandsen & Poul K. Jørgensen
- 18** På gennemfart i Torsted
Af Jonatan Rose Andersen
- 29** Gravplads med udsigt
Af Karen Bjelke Fisker & Stina Trolldoft Andresen
- 39** Ulvetider i 1600-tallets Vestjylland
Af Peder Gammeltoft
- 47** Jens Harpøth – Ringkøbings polyhistor
Af Niels Windfeld Lund
- 58** "Med Flid har jeg bestræbt mig"
Af Anders Kilgast Jensen
- 69** "En lavning i Terrænet, fyldt med Vand, uden Afløb"
Af Bjarke Kampp Hansen
- 80** Tiden går
Af Christian Ringskou
- 87** Vestergade
Af Christian Ringskou
- 97** Badehusene i Nymindegab
Af John V. Jensen & Tine Lorange
- 104** Hitler, naziguldet og de ungarske soldater
Af John V. Jensen
- 119** Ønsk dig ikke at have oplevet disse Dage...
Af John V. Jensen
- 126** Nedbrydning, forandring og en ny begyndelse
Af John V. Jensen
- 155** Samarbejde om læring
Af Pernille Ø. Sørensen
- 166** Begyndelsen på et formidlingssamarbejde
Af Anders Bloksgaard Poulsen
- 171** Frivillige Vikinger
Af Signe Øster Kæmpegaard
- 176** På vej mod "verdens bedste museum"?
Af Mette Bjerrum Jensen
- 184** Årets udgravninger
Af arkæologerne i ArkVest

Vestergade

– Fra Torvet til kirkegården i gamle og knap så gamle fotografier

Af Christian Ringskou

Nu er det så småt blevet en tradition, at hver årgang af *opdatering* rummer en fotovandring i en af Ringkøbings gamle gader. Traditioner er gode, så vi holder fast og går en tur gennem den upåagtede Vestergade. Turisterne når måske lige akkurat op til kirken, men så heller ikke længere. De holder sig til Torvet, havnen, butikkerne og Ringkøbing Museum. Som de følgende fotos viser, og som enhver kan konstatere ved selvsyn, er Vestergade imidlertid rig på både historie og smukke huse:

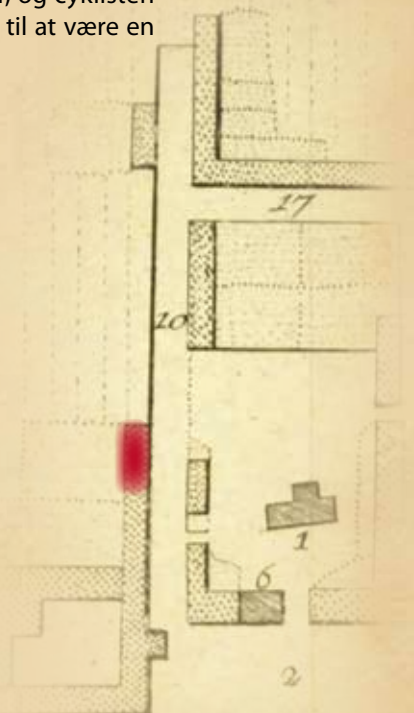
Det starter ganske stateligt mellem to af Torvets¹ markante bygninger: Pladsens fornemmeste købmandsgård "Den Gamle Borgmestergård" til venstre (nyligt af-fredet – man må håbe den går en god fremtid i møde) og arkitekt Ulrik Plesners "Priorgården" fra 1913 til højre, nyopført på fotografiet.

*Foto: Andreas Beiter
RIM5425F46*

Vi bevæger os ind i gaden med Ringkøbing Kommunes arkitekt som fotograf. Det er oktober 1979. Solen skinner, og cyklisten har jakken åben. Det ser ud til at være en behagelig efterårsdag.

Foto: Kristian Geertsen
RIM5560F6

Det kunne ellers godt være koldt det år. Den 30. januar bragte Vestkysten dette foto af Vestergade 3 med store istapper. Just Justesen fra Ringkøbing Politi mindede avisens læsere om, at istapper ikke kun er smukke. De er også farlige. "Det er muligt, at husejerne ikke tænker over det, men de har faktisk ifølge politivedtægten pligt til at feje istapperne ned," formandede politiassistenten.

Foto: Svend Erik Bedsted
RIM7962FV174

De vidste det nok ikke på avisen, men der var en fin historiens ironi i at lade netop Vestergade 3 trykke sammen med politiets formaning. På dette gamle foto af det selv samme hus står Peter Henrik Erichsen, bedre kendt som Politi-Erichsen, på trappen. Gadelygten over ham bærer påskriften POLITI. Man måtte altså henvende sig hos betjenten privat, når man havde brug for ordensmagten.

I gavlhuset til højre har H.P. Feifer skrædderværksted.

*Foto: Andreas Beiter
RIM5425F38*

Vi er stadig ikke færdige med Vestergade 3, faktisk mangler vi det vigtigste. Det er nemlig Ringkøbings kendteste bysbarn, Politi-Erichsens søn, journalisten og polarforskeren Ludvig Mylius-Erichsens barndomshjem. Billedet her er fra 1899, hvor Mylius-Erichsen for længst var flyttet til København, men han er hjemme på besøg og har taget opstilling foran huset sammen med sin hustru Marie Sophie Berthine. Det ser lunt og hyggeligt ud i Vestergade. Hvilken kontrast til Mylius-Erichsens skæbne. Han omkom af sult, kulde og udmattelse i den nordøstgrønlandske polarnat i november 1907.

*Foto: Ukendt
RIM4005*

Men nu må vi over på gadens østside. Dette meget gamle fotografi er optaget længe før den gamle præstebolig måtte lade livet og vige pladsen for Priorgården, hvis navn med andre ord er en (meget fri) fortolkning over forgængerens. Billedet må ganske sikkert være fra Johan Peter Holsts tid som sognepræst 1851-75. Fra folketællingen 1870 nævner vi hustruens navn, ikke kun fordi det er urimeligt, at det altid er fortidens mænd, der får opmærksomhed, men også bare fordi, det er meget flottere end mandens: Agnes Ludovica Dorthea Holst født Bernth – et godt navn til en præstefru.

Foto: Formentlig Carl Christian Carlsen eller fotograf Poulsen
RIM6214F6

Fotografiet af den gamle præstebolig er taget fra husets østside og således med Vestergade omme på den anden side. Dermed er vi ikke alene allerede inde på det kirkelige i emnemæssig henseende. Vi har også allerede i perspektiv indledt et lille svinkeærinde ind mod Ringkøbings ældste bygning: Kirken.

Arkitektur og rum afspejler byens historie og identitet. Købmandsgårde og rådhus – handel og administration – dominerer gader og torv, mens kirken som en synlig manifestation af, at Ringkøbing i kirkelig henseende altid har været en lilleput, må nøjes med en indeklemt plads på skrå omme bagved. Fotograferne kan kun få den i helfigur, når de bruger den brede optik, så kirkepladsens andre huse ser ud som om, de ligger langt væk. Det gør de bestemt ikke.

Postkort
RIM5468F3

Før set fra syd, nu fra nord.

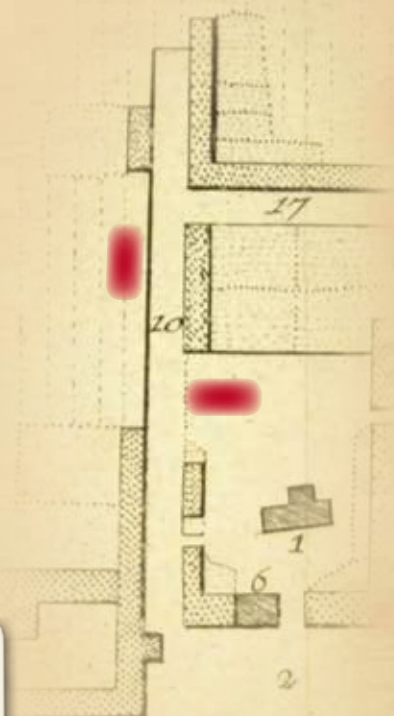
Det vil være en overraskelse for mange at se Ringkøbing Kirke hvidkalket som en østdansk landsbykirke. Men den er god nok. I 1873-74 blev murene cementpudsede og malet hvide. Det var helt forkert. Kirken er et typisk eksempel på de mindre danske købstæders kirkebyggeri i 13-1400-årene, hvor teglsten var blevet det mest almindelige materiale. I 1934-35 blev murene restaurerede og ført tilbage til deres røde udtryk. Man måtte tage hårdt fat og sætte alle murene om. I øvrigt blev den sydlige korsfløj opført ved denne restaurering.²

Postkort
RIM5507F2

Vi er i et område, hvor Ringkøbings børn gennem århundreder har lært deres katekismus og ABC. Indtil 1740 lå byens latinskole her, og fra 1815 holdt byens kateket (nærmest svarende til den senere betegnelse "førstelærer") skole i en bygning vest for kirken.³ Men byen voksede, og det samme gjorde kravene til skolen. I 1872-74 blev en ny skolebygning rejst på den gamle kirkegård. I 1900 blev en ny fløj med facade ud til Vestergade rejst, centralt i motivet på postkortet. Kateketboligen forsvandt, mens præsteboligen, som det ses på postkortet, overlevede lidt endnu.

Nu er der ikke længere skole i Ringkøbings centrum, og 1900-bygningen i tidstypisk imponant arkitektur, blev revet ned i 2015. Nedrivningen gav anledning til en meget følelsesladet debat i byen. Den aktive borgergruppe Bevar Ringkøbing Bymidte tabte kampen for den gamle skolebygning. Men havde nogen før været i tvivl, blev det i det mindste tydeligt, at Ringkøbings borgere værner om deres gamle by. Måske kan man nære det forsigtige håb, at der i de kommende år ikke vil blive nedrevet og ændret så mange gamle og karakteristiske bygninger i offentlig ejendom som i de senest forløbne.

Postkort
RIM5515F89

Tilbage til Vestergade.

Måske er det svært at forestille sig, men her i nummer 15 stod den vestjyske industris vugge – eller i hvert fald én af dem. Her drev brødrene Carl og Simon Holbek jernstøberi i 1800-tallets sidste årtier. I 1890'erne blev det efterhånden svært for det lille støberi at klare sig i konkurrencen, men virksomheden overlevede endnu nogle årtier.⁴ På fotografiet står et par af jernstøberiets varer til udstilling. Her er en radrenser, en kageknuser, en slåmaskine og en hesterive til det stadigt mere mekaniserede landbrug.

Foto: ukendt
RIM5567F3

Støbejern er blevet kaldt 1800-tallets plastic. Tidligere blev det næsten kun brugt til ovne og bilæggere, men nu dukkede det op som spytbakker, gravkors, paraplystativer, svinetrug, vinduer, etagerer til æg og meget, meget mere.⁵ Her er vi bag facaden på Holbeks Jernstøberi i dets velmagtsdage. Arbejderne har taget opstilling sammen med ejerne Simon og Carl Holbek (i mørkt tøj og bowlerhatte). Den unge mand med hunden er P. Tang Holbek, der overtog jernstøberiet ved generationsskiftet i 1897, og som få år senere blev direktør for A/S Hørsholm Jernstøberi. På Ringkøbing-Skjern Museum ved vi i øvrigt, at drengen på det store jernhjul hed Sofus.

Foto: Chr. Pedersen
RIM5567F4

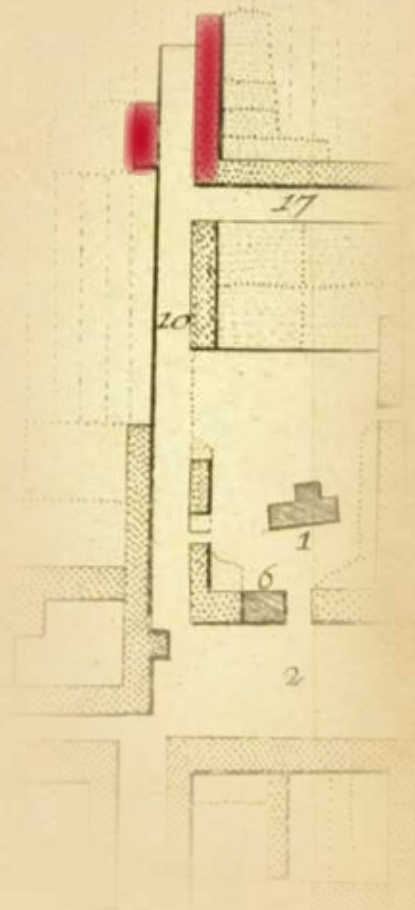
Nu er vi nået til krydset Vestergade-Nørregade, hvis nordvesthjørne byder på et af Ringkøbings meget fotograferede motiver gennem hele 1900-tallet. Her først på et foto fra 1919, da huset bag buskene ejedes af gartner Peder Otto Svendsen Isager, der var graver på kirtegården. Han og hustruen boede sammen med to voksne børn. Sønnen Jens Isager var typograf på Ringkøbing Amts Avis, og datteren Amalie ernærede sig ifølge folketællingen 1921 ved "Husgerning", hvad det så mere præcist skal betyde. I det lille hus til venstre stod det småt til. Gamle skomager Christian Larsen fik fattighjælp.

Foto: Hugo Matthiesen
RIM1346F13

Samme huse men her i en langt senere version med stakit og havestue, som mange Ringkøbingborgere husker, og som mange modtagere af postkort fra Ringkøbing har stiftet bekendskab med.

Foto: Ukendt
RIM7309F7

Ejendommen i krydsets nordøsthjørne får den tvivlsomme ære at tjene som eksempel på, at de gamle huse ikke altid har været passet lige godt på. På dette foto kryber fugten op i væggene, og taget ser ud til efterhånden både at være under- og overstrøget. Men gå selv forbi. Det gamle hus har overlevet og er nu i god stand.

Foto: Ukendt
RSM10610F3

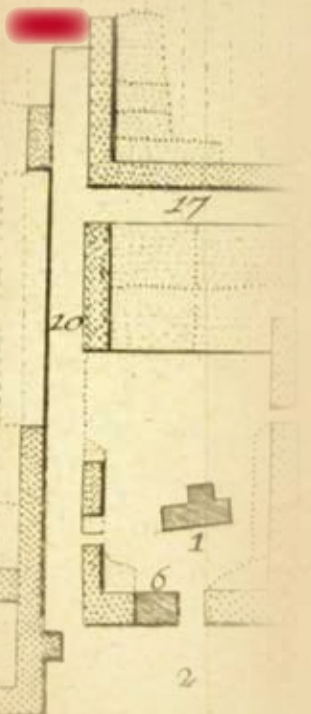
Vestergades forlængelse er et af de mest uspolerede bymiljøer i Ringkøbing. Samtlige huse på dette fotografi af gaden østside er bevarede, så selvom billedet her er fra omkring 1890, er det meget let at genfinde motivet. Fotograf Beiter har i øvrigt haft det nemt på denne opgave. Han boede selv lige ovre på den anden side af gaden.

Foto: Andreas Beiter
RIM5476F1

Og dermed er vi ved vejs ende. Vestergade slutter ved indgangen til kirkegården. Som et led i enevældens forskellige bestræbelser på at modernisere, udvikle og forbedre blev det i 1805 forordnet, at købstædernes kirkegårde skulle ud af byerne. Orden og ensartethed skulle herske, så de nye standarder gjaldt også i små vestjyske købstæder, der ikke nødvendigvis havde ret mange flere indbyggere (og ret mange flere døde) end de største sjællandske landsbyer. Vestergade blev fra nu af forbindelsesvej til den nye kirkegård, hvor den første begravelse fandt sted i 1807.⁶

Foto: Jens Holm
RIM6907F86

Noter

1. Læs mere om Torvets bygninger i Christian Ringskou: *Torvet rundt. opdatering 2015*, s. 45-59.
2. *Danmarks Kirker: Ringkøbing Amt bd. 1-2: Ringkøbing Kirke*. København 1998, s. 72-89.
3. J.I. Bøgner: *Den danske skole*. I: Carl Lindberg Nielsen (red.): *Ringkøbing Købstads Historie*. Ringkøbing 1969, s. 262-80.
4. Esben Graugaard: *Iværksættere i tidlig nordvestjysk jernindustri*. *FRAM 1997*, s. 92-94; F.K. Erlang: *Ringkøbing Haandværkerforening: 1861 – 24. Februar – 1936. En Bog om Foreningen og dens Medlemmer udgivet til Foreningens 75 Aars Stiftelsesdag af Foreningens Bestyrelse*. Ringkøbing 1936, s. 128-30.
5. Aase Faye: *Støbejern – et modemateriale fra den tidligste industritid*. I: Bjarne Stoklund (red.) *Det forsømte århundrede*. Arv og Eje 1976. Roskilde 1976.
6. Jens Aarup Jensen: *Ringkøbing gadebilleder dengang og nu – gamle og nye fotografier af huse, gader og pladser i Ringkøbings byerne*. Ringkøbing 1981, s. 59-62.